

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

REDACTIONEEL

Het begrip werk

Rudi Wielers*

De afgelopen decennia zijn we werk steeds meer gaan zien als betaalde activiteit. De betekenis van werk verschuift van nuttige activiteit naar activiteiten die inkomen genereren. Onbetaalde activiteiten, ook activiteiten die ons voorzien in levensonderhoud, zien we steeds minder als werk. Wanneer we voor een dienst betalen, is de uitvoering van die dienst werk. Peuterleidsters en werksters werken, maar voor ouders die hun huishouden doen of met hun kinderen bezig zijn, is dat nog maar zeer de vraag. Mannen beschouwen de tijd die ze aan het huishouden of aan de kinderen besteden niet als werk, en ook vrouwen doen dat steeds minder. Huishoudelijk werk is, tenzij het door de werkster wordt gedaan, niet langer werk, maar een bundel taken, die in omvang beperkt en zo eerlijk mogelijk verdeeld moet worden.

Die grote nadruk op betaald werk trekt een wissel op de samenleving. Mensen die niet in staat zijn zichzelf in een eigen inkomen te voorzien, voelen zich gestigmatiseerd en buitengesloten. Maar ook werkenden betalen een prijs. De meeste huishoudens in Nederland zijn georganiseerd rondom het betaalde werk. Dat geeft ritme en regelmaat, maar is ook een bron van spanningen en stress. Doordat betaald werk zo centraal staat in het leven, hebben veel werkenden het gevoel dat ze aan andere belangrijke taken en zaken onvoldoende toekomen. Werkenden willen meer vrij te besteden tijd hebben, meer tijd om door te brengen met de kinderen, met de eigen ouders, met vrienden, in de buurt of in verenigingen. Werkende mensen willen meer tijd om deel te kunnen nemen aan niet-betaalde activiteiten, en willen om die reden vaak liever korter werken.

Recentelijk waaide de discussie over de lengte van de werkdag weer op naar aanleiding van een Zweeds experiment. In Göteborg was in een verzorgingshuis voor ouderen het experiment gestart dat werkenden tegen betaling van volledig loon 6- in plaats van 8-urige werkdagen maakten. Het nieuws was dat het experiment vanwege te hoge kosten was gestopt, maar dat er niettemin veel positieve resultaten konden worden bijgeschreven. Werknemers ervaarden minder stress en kwamen beter uitgerust op hun werk, en het ziekteverzuimcijfer was gedaald. In diezelfde week berichtten kranten dat in Frankrijk werknemers nu eindelijk het recht hadden gekregen niet in hun vrije tijd door mails van de werkgevers lastig gevallen te worden, en dat werknemers in Japan nu eens per maand op vrijdag een paar uur eerder naar huis mogen. Tegen die achtergrond benadrukten verschillende Nederlandse commentatoren de wenselijkheid van een generieke verkorting van de werkdag.

* Rudi Wielers is lid van de redactie van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*. E-mail: r.j.j.wielers@rug.nl.

Zou het Zweedse experiment op termijn kans van slag hebben gehad? Het zal geen toeval zijn geweest dat het plaatsvond in de zorg. De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden laat voor Nederland de hoogste werkdruk en werkstress in de zorg zien. De prevalentie van burn-out-klachten is weliswaar lager dan in het onderwijs, maar toch bovengemiddeld, terwijl dat gemiddelde met één op de zeven werknemers in Nederland al heel hoog ligt. De publicatie 'Beroepsziekten in Nederland' laat voor de periode van 2011-2013 een sterke stijging zien van het aantal meldingen van psychische beroepsziekten in de zorg. Het is weliswaar niet gezegd dat ook in Zweden werkdruk en werkstress zo hoog zijn (de werkdruk in de zorgsector verschilt tussen landen), maar er is reden om aan te nemen dat ook in het welvarende Zweden met een sterk geïnstitutionaliseerde zorgsector de werkdruk in de zorg hoog is.

Nu is bij de Nederlandse cijfers goed te bedenken dat er in Nederland praktisch geen uitvoerende in de zorg rondloopt die voltijds werkt. Dat wordt vaak toegeschreven aan het feit dat er vooral vrouwen werken, maar ook mannen werken in de zorg vaak in deeltijd. Het lijkt er zelfs op dat de deeltijdcultuur op zijn beurt weer bijdraagt aan de verhoging van de werkdruk en -stress, omdat de kortere arbeidstijden de belastbaarheid van de werkenden gedurende de arbeidstijden groter maakt. Er is een dynamiek die maakt dat kortere arbeidstijden meer productief worden ingevuld. Er wordt efficiënter gewerkt, de 'slack' verdwijnt uit de organisatie, evenals trouwens het sociale weefsel, niet alleen omdat er minder tijd wordt doorgebracht met collega's, maar ook omdat minder tijd wordt besteed aan vriendschappelijke collegiale contacten. Het is waarschijnlijk dat het Zweedse experiment op termijn zou hebben geleid tot een verhoging van de werkdruk en de werkstress.

De problematiek van hoge werkdruk in de dienstverlening lijkt niet via betaalde arbeid op te lossen. Om de productiviteit te verhogen is de autonomie van de dienstverlener sterk ingeperkt: de taakeisen zijn hoog, de regelmogelijkheden laag. Dit heeft er mede toe geleid dat de contacten met patiënten/cliënten in hoge mate instrumenteel zijn geworden, terwijl die patiënten juist tijd en persoonlijke aandacht van de dienstverleners verwachten. Een plausibele verklaring voor de hoge werkdruk biedt de Wet van Baumol. Terwijl de arbeidsproductiviteit in de industriële productie stijgt door automatisering, en in de zakelijke dienstverlening door geslepen financiële transacties, laten onderzoeken van het SCP en CBS zien dat de arbeidsproductiviteit in de zorg en het onderwijs niet of nauwelijks toeneemt. Het resultaat is achterblijvende loongroei en verhoging van de werkdruk. Steeds grotere reorganisaties moeten de koers doen veranderen van een schip dat helemaal geen andere kant lijkt uit te kunnen.

Het kan ook heel anders. In verschillende verzorgingshuizen in Nederland dreigde leegstand te ontstaan. Hierop besloot Humanitas de lege kamers gratis beschikbaar te stellen aan studenten, op voorwaarde dat deze studenten als tegenprestatie zo'n 30 uur in de maand activiteiten ondernemen met hun medebewoners. Ze drinken koffie of voeren gesprekken met de bewoners en gaan met hen op pad, tot grote tevredenheid van alle betrokkenen. De bewoners van het verzorgingshuis genieten van de aandacht die ze krijgen, de studenten verruimen hun blikveld en betalen geen huur, en de betaald werkenden worden ontlast. Kortom: een fraai voorbeeld van sociale innovatie die anticipeert op de participatiemaatschappij.

Verrichten de studenten werk? Het is zeker te verdedigen dat ze werken, en niet omdat ze vrijgesteld zijn van het betalen van huur. Door hun activiteiten neemt de kwaliteit van leven van de andere inwoners van het verzorgingshuis toe, en dat is precies de bedoeling van zorg. Om dit soort activiteiten als werk te benoemen is het noodzakelijk dat we een passend nieuw vocabulaire ontwikkelen, dat past bij de waarde die we aan de activiteit hechten. Nu beschikken we alleen over obsoleete termen als onbetaald werk, huishoudelijk werk en vrijwilligerswerk, de laatste term gruwelijk geperverteerd doordat het aan sommige mensen verplicht kan worden opgelegd. De Duitse socioloog Ulrich Beck (1944-2015) benoemde ooit heel verschillende soorten werk naast het betaalde werk: familiewerk, gemeenschapswerk, verzorgingswerk, religiewerk, politiek werk. Onze samenleving heeft die allemaal nodig!